

Marlena Piekut

Katedra Organizacji i Ekonomiki Konsumpcji SGGW w Warszawie

Zróżnicowanie konsumpcji w biednych i bogatych gospodarstwach domowych w Polsce

Wstęp

Konsumpcja to proces, w wyniku którego zużywane są przedmioty konsumpcji, to znaczy dobra żywnościowe, nieżywnościowe i usługi. Celem konsumpcji jest więc zaspokajanie potrzeb ludzkich [Rusnak 2004]. Podmiotami konsumpcji są osoba (konsument) i gospodarstwo domowe [Włodarczyk-Śpiewak 2003]. Konsument konsumuje produkty i usługi zaspokajające potrzeby podstawowe oraz zużywa urządzenia, wyroby i inne dobra dla zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu [Sztucki 1998]. Gospodarstwo domowe to zespół osób spokrewnionych lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się [www.stat.gov.pl].

Konsumpcja jest warunkowana wieloma czynnikami, z których każdy wnosi pewien wkład w wyjaśnianie zmienności zachowań członków gospodarstw. Jak podkreśla Jeżewska-Zychowicz [2007], proces postępowania człowieka jest determinowany różnorodnymi czynnikami, które stanowią zintegrowany i wzajemnie na siebie oddziałujący system. Wśród tych czynników wyróżnia się: demograficzne, ekonomiczne, społeczne i psychologiczne. Determinanty ekonomiczne to np.: dochód bieżący na osobę, wyposażenie w dobra trwałe, sytuacja mieszkaniowa. Do uwarunkowań demograficznych można zaliczyć: liczbę osób w gospodarstwie domowym, wiek oraz płeć głowy gospodarstwa, miejsce zamieszkania, zawód i wykształcenie. Przy uwarunkowaniach społecznych zwraca się uwagę na: kulturę, grupy odniesienia, liderów opinii, fazy cyklu życia rodziny, budżet czasu. Wśród czynników psychologicznych można znaleźć: osobowość, postawy, opinie, dostrzeganie ryzyka, motywacje, innowacyjność [Garbarski 2001, Miczyńska-Kowalska 2004].

Wielu badaczy twierdzi, że czynniki ekonomiczne to cechy oddziałujące z największą siłą na poziom konsumpcji. Wpływają one na sytuację materialną gospodarstwa, warunkują możliwości konsumpcyjne wszystkich jego członków [Becker 1965]. Wraz z wyższym dochodem wzrasta ilość i różnorodność konsu-

mowanych dóbr [Galbraith 1979]. Należy jednak zaznaczyć, że reakcja konsumentów na wzrost dochodów nie jest jednakowa. Inaczej na wzrost dochodów reagują konsumenci biedni, a inaczej bogaci. Wzrost dochodów w gospodarstwach domowych konsumentów biednych powoduje zwiększenie wydatków i zakup dóbr zaspokajających najbardziej pilne potrzeby, takie jak żywność, odzież i obuwie. Z kolei wzrost dochodów konsumentów bogatych, mających zaspokojone potrzeby podstawowe, powoduje głównie wzrost wydatków i zakup dóbr trwałych, takich jak: wysokiej jakości sprzętu audiowizualnego i elektronicznego, zmywarek do naczyń oraz wielu dóbr zaliczanych do luksusowych (dzieł sztuki, wyszukanych mebli). Wzrost dochodów wśród konsumentów bogatych pociąga także za sobą wzrost wydatków na rozrywki kulturalne, dokształcanie, turystykę, a także wzrost oszczędności [Rudnicki 2004].

Już w XIX wieku Engel zauważył, że w miarę wzrostu dochodów ludności zmniejsza się procentowy udział wydatków na żywność i dobra niższego rzędu w wydatkach ogółem, natomiast wzrasta procentowy udział wydatków na dobra trwałego użytku, a następnie na zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu, czyli na wydatki w zakresie edukacji, kultury, ochrony zdrowia, rekreacji itd. [Gregor 2003].

Istotny jest także fakt, że zmiana dochodów gospodarstwa nie musi prowadzić do natychmiastowych zmian w poziomie i strukturze wydatków, widoczne jest to szczególnie w przypadku zmniejszania dochodów. Osoby tym dotknięte starają się utrzymać jak najdłużej dotychczasowy poziom wydatków, wykorzystując oszczędności lub zaciągając kredyt. Działa tu tak zwany efekt rygla, czyli nawyki konsumpcyjne przy spadku dochodów działają jak rygiel hamujący obniżanie poziomu konsumpcji [Woś 2003].

Cel, materiał i metodyka

Celem artykułu jest porównanie poziomu i struktury wydatków konsumpcyjnych w najuboższych i najbogatszych gospodarstwach domowych oraz zasobności tych gospodarstw w dobra trwałego użytkowania w zależności od grupy dochodowej gospodarstwa domowego.

Materiał źródłowy stanowią dane z indywidualnych badań budżetów gospodarstw domowych w latach 2000, 2002, 2004 i 2006. Zbiory GUS liczyły w zależności od roku od 32 214 do 37 508 gospodarstw domowych. Wszystkie te zbiory zostały podzielone ze względu na dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Z całej badanej populacji, z każdego zbioru GUS, wydzielono po 2 grupy, pierwsza grupa obejmowała 25% gospodarstw domowych z najmniejszymi dochodami rozporządzalnymi, a do drugiej grupy zakwalifikowano 25% gospodarstw domowych z największymi dochodami rozporządzalnymi.

Według Głównego Urzędu Statystycznego, dochód rozporządzalny jest to suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł, pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika, a także o podatki płacone przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawicieli wolnych zawodów i rolników indywidualnych. Dochód rozporządzalny obejmuje dochody pieniężne i niepieniężne, w tym spożycie naturalne oraz towary i usługi otrzymane bezpłatnie [www.stat.gov.pl].

W 2000 r. w grupie najuboższych (I grupa) znalazły się gospodarstwa domowe z dochodami rozporządzalnymi poniżej 401 zł na osobę miesięcznie, a w grupie najbogatszych (II grupa) gospodarstwa domowe z dochodami powyżej 834 zł na osobę miesięcznie. W 2002 r. miesięczne dochody na osobę kształtowały się dla I grupy poniżej 441 zł, a dla II grupy powyżej 966 zł. W 2004 r. górną granicą dla I grupy było 459 zł na osobę, a dolną 1027 zł na osobę. W 2006 r. do I grupy zakwalifikowano gospodarstwa domowe z dochodami rozporządzalnymi nieprzekraczającymi 515 zł na osobę miesięcznie, a do II grupy gospodarstwa domowe dochodami wynoszącymi ponad 1133 zł na osobę miesięcznie.

Do obliczenia poziomów wydatków w gospodarstwach domowych zastosowano średnie arytmetyczne. Średnia arytmetyczna jest to miernik, który uzyskujemy dzięki dodaniu do siebie wszystkich zaobserwowanych wartości zmiennych w całej zbiorowości i podzieleniu przez ogólną liczbę jednostek zbiorowości

Dla 2006 r. obliczono zależności między grupami dochodowymi a wydatkami konsumpcyjnymi oraz dobrami trwałymi. Do obliczenia siły tych związków zastosowano stosunki korelacyjne, które są miarami niemianowanymi, przyjmującymi wartości z przedziału od 0 do 1. Im wartość stosunku korelacyjnego jest bliższa 1, tym zależność korelacyjna jest silniejsza [Opisowe miary sił...].

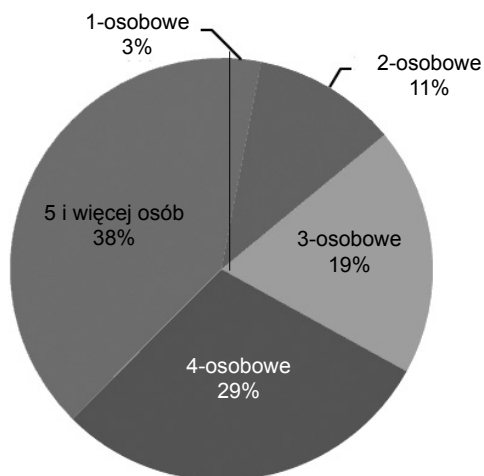
Analiza statystyczna wykonana została dzięki wykorzystaniu programu statystycznego Statistica 8,0 i Excel.

Badania własne

Struktura najbiedniejszych i najbogatszych gospodarstw domowych

W strukturze gospodarstw domowych z najmniejszymi dochodami przeważały gospodarstwa wieloosobowe, blisko 67% stanowiły gospodarstwa składające się z przynajmniej czterech osób, podczas gdy w grupie z największymi dochodami udział tych gospodarstw wynosił znacznie mniej, tj. ponad 13% (rys.

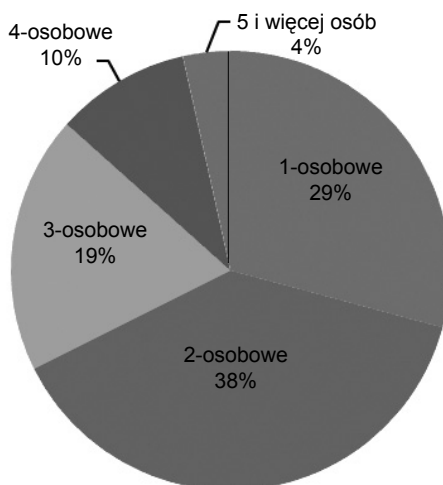
1 i 2). W grupie gospodarstw domowych z najmniejszymi dochodami gospodarstwa jednoosobowe stanowiły jedynie 3%, a w grupie z największymi dochodami ponad 29%.

Rysunek 1

Struktura gospodarstw domowych ze względu na ich wielkość w I grupie dochodowej w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

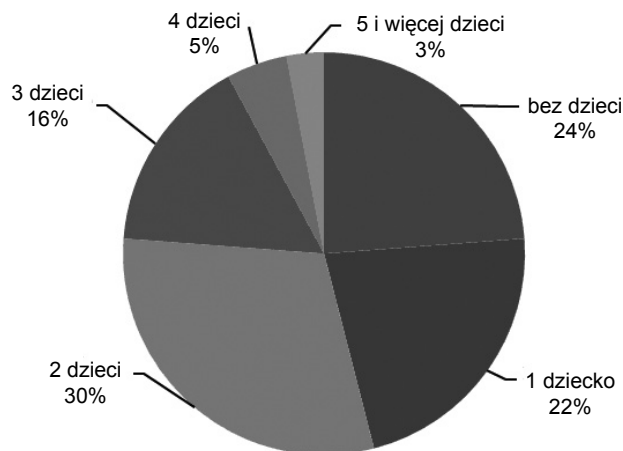

Rysunek 2

Struktura gospodarstw domowych ze względu na ich wielkość w II grupie dochodowej w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

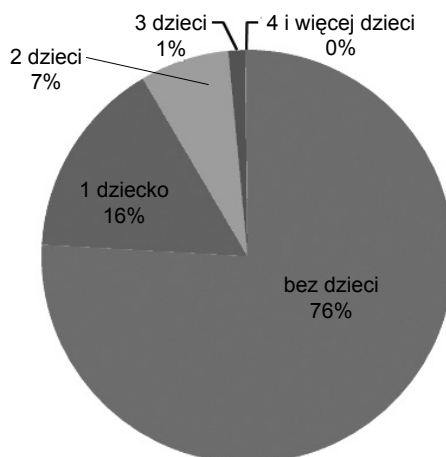
Gospodarstwa domowe najuboższe stanowiły głównie gospodarstwa z dziećmi na utrzymaniu (76%), podczas gdy w gospodarstwach z największymi dochodami ponad 3/4 ogółu badanych nie miało dzieci na utrzymaniu (rys. 3 i 4). Rodziny wielodzietne (3 i więcej dzieci) w grupie gospodarstw z najmniejszymi dochodami stanowiły 24%, podczas gdy w grupie gospodarstw z największymi dochodami rodziny wielodzietne stanowiły 1%.

Rysunek 3

Struktura gospodarstw domowych ze względu na liczbę dzieci w gospodarstwie domowym w I grupie dochodowej w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

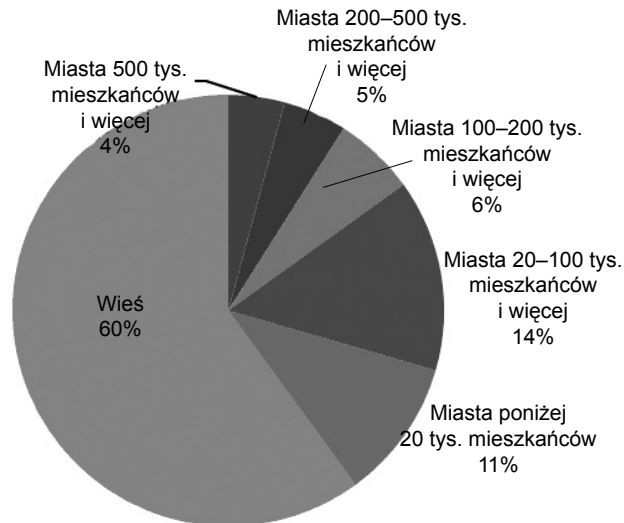

Rysunek 4

Struktura gospodarstw domowych ze względu na liczbę dzieci w gospodarstwie domowym w II grupie dochodowej w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

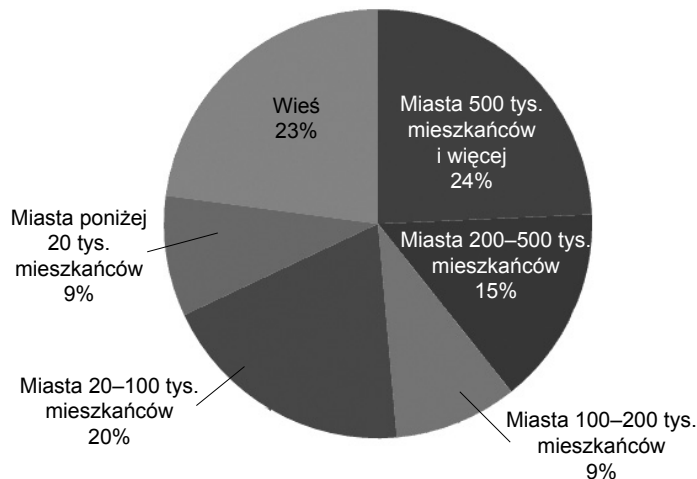
Gospodarstwa domowe najuboższe to gospodarstwa zlokalizowane głównie na wsiach oraz w mniejszych miejscowościach, ponad 60% z tych gospodarstw rozmieszczonych było na terenach wiejskich, a kolejne 25% na terenach miast, w których liczba mieszkańców nie przekraczała 100 tysięcy (rys. 5 i 6).

Rysunek 5

Struktura gospodarstw domowych ze względu na lokalizację gospodarstwa domowego w I grupie dochodowej w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

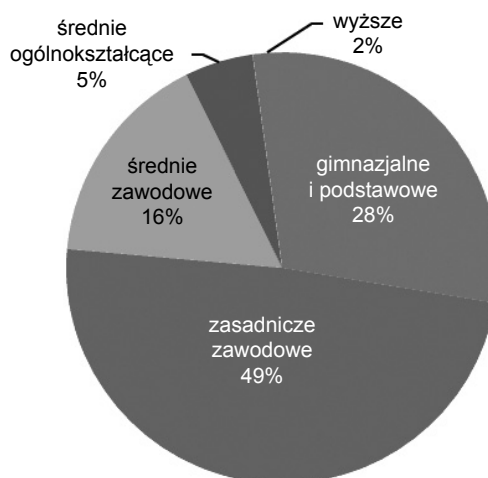
Rysunek 6

Struktura gospodarstw domowych ze względu na lokalizację gospodarstwa domowego w II grupie dochodowej w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

Tylko ponad 4% najuboższych gospodarstw domowych zlokalizowanych było w miastach o liczbie mieszkańców ponad 500 tysięcy. Z kolei gospodarstwa domowe zakwalifikowane do grupy najzamożniejszych zlokalizowane były przede wszystkim w największych miastach (ponad 200 tysięcy mieszkańców) – ponad 39%, ale także znaczący ich udział zaobserwowano na wsiach – około 23%.

W gospodarstwach domowych najuboższych przeważająca część głów rodzin miała wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe – ponad 76%, podczas gdy w grupie gospodarstw charakteryzujących się korzystniejszą sytuacją materialną głowy rodziny legitymujące się najniższymi poziomami wykształcenia stanowiły 26% (rys. 7 i 8). W gospodarstwach domowych z najmniejszymi dochodami wykształcenie wyższe miało trochę ponad 2% głów gospodarstw domowych, a w gospodarstwach domowych z największymi dochodami około 35% badanych głów rodziny.

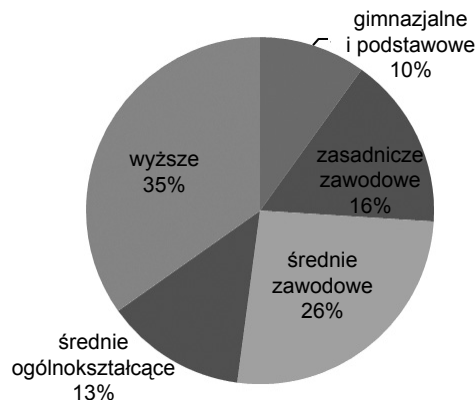
Rysunek 7

Struktura gospodarstw domowych ze względu na wykształcenie głowy gospodarstwa domowego w I grupie dochodowej w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

Poziom i struktura wydatków w najuboższych i najbogatszych gospodarstwach domowych w 2006 roku

Powszechnie wiadomo, że możliwości finansowe gospodarstw domowych różnicują wydatki konsumpcyjne. Analiza indywidualnych danych badania budżetów gospodarstw domowych za 2006 r. pozwoliła na określenie wielu różnic w wydatkach konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych o zróżnicowanej sytuacji materialnej.

Rysunek 8

Struktura gospodarstw domowych ze względu na wykształcenie głowy gospodarstwa domowego w II grupie dochodowej w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

Dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym istotnie statystycznie różnicował wydatki konsumpcyjne. Obliczone stosunki korelacyjne między poszczególnymi kategoriami wydatków konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych a dochodem rozporządzalnym na osobę wykazały korelacje rzędu 0,520–0,880 (tab. 1). Najsilniejszy wpływ dochodów na zachowania członków gospodarstw domowych zaobserwowano w przypadku wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii (stosunek korelacyjny = 0,880), pozostałych wydatków (0,757), wydatków na łączność (0,749) oraz wydatków na odzież i obuwiu (0,743). Najmniejszą wartość stosunku korelacyjnego zaobserwowano między dochodem rozporządzalnym na osobę a wydatkami na transport (0,520).

W gospodarstwach domowych biedniejszych wydawano znacznie mniej niż w gospodarstwach z korzystniejszą sytuacją materialną. Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach z najniższymi dochodami rozporządzalnymi na osobę kształtowały się na poziomie 405 zł na osobę, a w gospodarstwach z największymi dochodami 1592 zł na osobę, czyli prawie czterokrotnie więcej (tab. 1).

W gospodarstwach domowych z najniższymi dochodami wydatki na dobra podstawowe, czyli na żywność oraz na użytkowanie mieszkania stanowiły ponad połowę wydatków ogółem (58,5%), podczas gdy w gospodarstwach osób najzamożniejszych ich udział w wydatkach ogółem stanowił 36%. W grupie gospodarstw o najniższych dochodach przeciętnie miesięcznie na żywność przeznaczano 155 zł na osobę, co stanowiło ponad 38% wydatków ogółem, podczas gdy w grupie gospodarstw domowych o najwyższych dochodach na żywność przeznaczano 300 zł na osobę miesięcznie i (niepełne 19% wydatków ogółem).

Wyniki te potwierdzają prawo Engla, które głosi, że im odsetek wydatków na żywność w łącznych wydatkach konsumpcyjnych jest wyższy, tym poziom dochodu badanej populacji jest niższy.

Tabela 1

Przeciętne miesięczne wydatki konsumpcyjne i ich struktura w zależności od dochodu w gospodarstwie domowym w 2006 r.

Grupy dochodowe	Gospodarstwa domowe z najniższymi dochodami ¹ (n = 9377)	Gospodarstwa domowe z największymi dochodami ³ (n = 9377)	Gospodarstwa domowe z najniższymi dochodami ¹ (n = 9377)	Gospodarstwa domowe z największymi dochodami ³ (n = 9377)	Stosunki korelacyjne
Żywność i napoje bezalkoholowe	155	300	38,3	18,8	0,694
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe	13	37	3,2	2,3	0,619
Odzież i obuwie	18	83	4,4	5,2	0,743
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii	82	278	20,2	17,5	0,880
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	18	278	4,4	17,5	0,711
Zdrowie	16	82	4,0	5,2	0,701
Transport	28	144	6,9	9,0	0,520
Łączność	20	73	4,9	4,6	0,749
Rekreacja i kultura	20	125	4,9	7,9	0,743
Edukacja	3	20	0,7	1,3	0,720
Restauracje i hotele	6	38	1,5	2,4	0,699
Pozostałe wydatki na towary i usługi	20	98	4,9	6,2	0,696
Pozostałe wydatki	6	36	1,5	2,3	0,757
Ogółem wyszczególnione wydatki	405	1592	100,0	100,0	0,710

¹Gospodarstwa domowe, w których średni dochód rozporządzalny na 1 osobę wynosił poniżej 515 zł miesięcznie, 25% ogółu badanej populacji z najniższymi dochodami.

³Gospodarstwa domowe, w których średni dochód rozporządzalny na 1 osobę wynosił powyżej 1133 zł miesięcznie, 25% ogółu populacji z największymi dochodami.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych badania budżetów gospodarstw domowych GUS.

Znaczące obciążenie dla gospodarstw domowych stanowiły wydatki związane z użytkowaniem mieszkania oraz wydatki na nośniki energii. W gospodarstwach o najniższych dochodach przeznaczano na ten cel miesięcznie 82 zł na osobę i stanowiło to 20% wydatków ogółem, podczas gdy w gospodarstwach zakwalifikowanych do najzamożniejszych koszty te wzrastały do 278 zł miesięcznie na osobę i stanowiły niepełne 18% wydatków ogółem.

W gospodarstwach domowych z najniższymi dochodami zaobserwowano znacznie mniejszy udział wydatków na wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego, stanowił on ponad 4% wydatków ogółem (miesięcznie 18 zł na osobę), podczas gdy w gospodarstwach z najwyższymi dochodami przeznaczano na ten cel blisko 18% wydatków ogółem (miesięcznie 278 zł na osobę). Zachowanie takie potwierdzają wcześniej przytoczone stwierdzenia, że w gospodarstwach domowych osób bogatych odnotowuje się większe wydatki na dobra wyższego rzędu, w tym przypadku dobra stanowiące wyposażenie mieszkania.

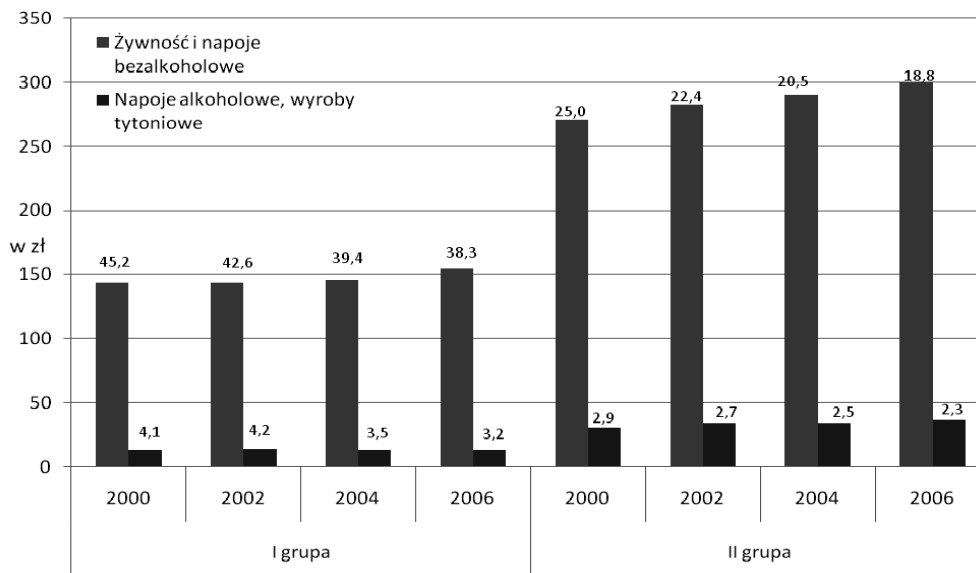
W strukturze wydatków w gospodarstwach osób najuboższych w porównaniu do osób najbogatszych zaobserwowano także znacznie mniejsze udziały wydatków na: rekreację i kulturę, edukację, restauracje i hotele, czyli dobra i usługi wyższego rzędu, ograniczone ze względu na sytuację materialną w gospodarstwach z najniższymi dochodami.

Podsumowując, porównanie wydatków w gospodarstwach o najmniejszych i największych dochodach wskazało znaczne różnice. Największe dotyczyły wydatków na wyposażenie i prowadzenie gospodarstwa domowego, w gospodarstwach domowych najuboższych przeznaczano na ten cel ponadpiętnastokrotnie mniej w porównaniu do gospodarstw najbogatszych. Ponad sześciokrotnie mniej w gospodarstwach domowych najuboższych w porównaniu do najbogatszych przeznaczano na edukację i kulturę, restauracje i hotele, a ponad pięciokrotnie mniej na zdrowie i transport.

Tendencje w poziomie i strukturze wydatków w najuboższych i najbogatszych gospodarstwach domowych w latach 2000, 2002, 2004 i 2006

Poziom wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w gospodarstwach najuboższych w latach 2000–2006 nieznacznie wzrósł, miesięcznie na osobę ze 144 zł w 2000 i 2002 r. do 155 zł w 2006 r. Zaobserwowano także zmniejszenie się udziału tych wydatków w wydatkach ogółem, tj. od poziomu ponad 45% w 2000 r. do 38% w 2006 r. Podobne tendencje zaobserwowano w gospodar-

stwach najbogatszych, poziom wydatków na to dobro podstawowe zwiększył się z 271 zł w 2000 r. do 300 zł w 2006 r. Wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe w wydatkach ogółem gospodarstw domowych zmniejszyły się o ponad 6 punktów procentowych, z 25% w 2000 r. do około 19% w 2006 r.

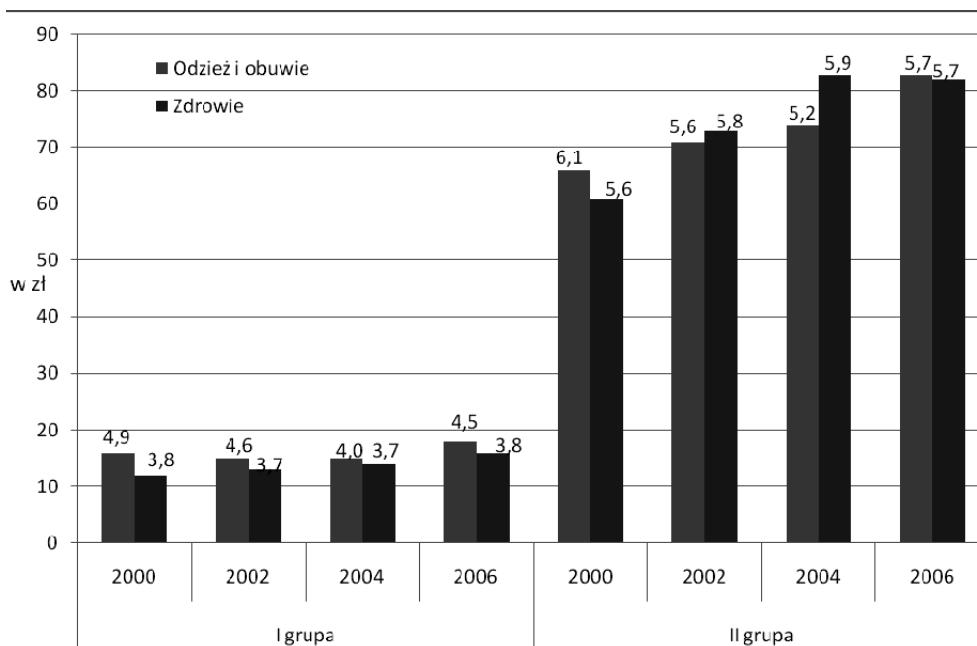
Rysunek 9

Poziom i struktura (nad słupkami % w ogóle wydatków konsumpcyjnych) wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe oraz na napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe
Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych w wybranych latach, GUS.

Analiza poziomu wydatków na napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe wykazała, że wydatki te w gospodarstwach najuboższych kształtowały się na zbliżonym poziomie, tj. 13–14 zł na osobę miesięcznie, natomiast w gospodarstwach domowych najbogatszych nieznacznie wzrosły z 31 zł w 2000 r. do 37 zł w 2006 r. W strukturze wydatków na alkohol i wyroby tytoniowe zaobserwowano spadek udziału tej kategorii wydatków w wydatkach ogółem, w najuboższych gospodarstwach z 4% w 2000 r. do 3% w 2006 r., w najbogatszych analogicznie z 3 do 2%.

Na podstawie analizy poziomu wydatków na odzież i obuwie stwierdzono, że miesięczny poziom tych wydatków w gospodarstwach najuboższych nieznacznie wzrósł z 16 zł na osobę w 2000 r. do 18 zł w 2006 r. W gospodarstwach najbogatszych odnotowano większe różnice, wydatki na odzież i obuwie wzrosły z 66 zł w 2000 r. do 83 zł w 2006 r., czyli o 17 zł miesięcznie. W strukturze wydatków na odzież i obuwie w gospodarstwach najuboższych zaobserwowano

zmniejszenie się tych wydatków w wydatkach ogółem z około 5% w 2000 r. do 4% w 2004 r. i zwiększenie się w 2006 r. do 4,5%. W gospodarstwach najbogatszych spostrzeżono podobne tendencje, tj. zmniejszenie się udziału z ponad 6% w 2000 r. do około 5% w 2004 r. oraz wzrost w 2006 r.

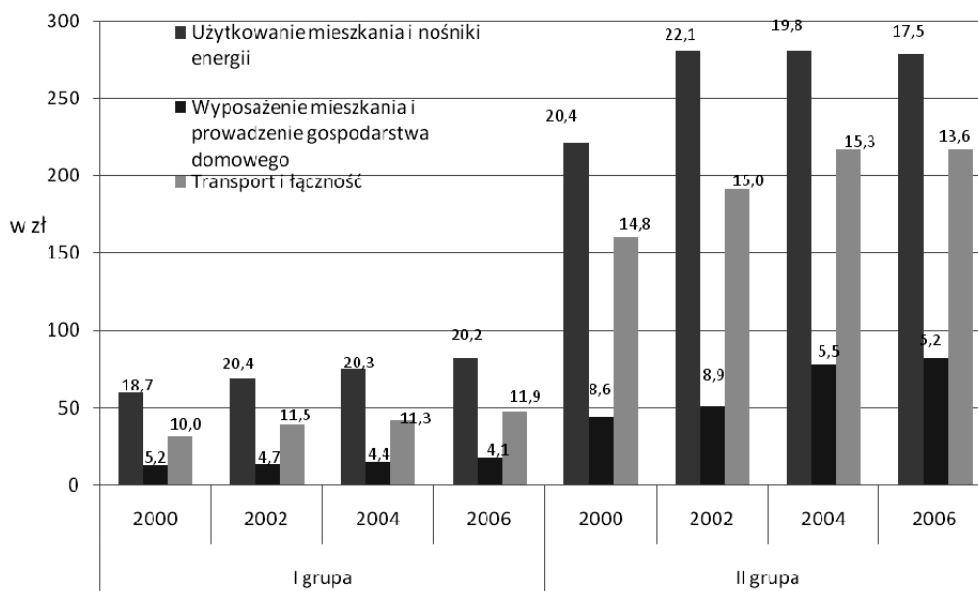
Rysunek 10

Poziom i struktura (nad słupkami % w ogóle wydatków konsumpcyjnych) wydatków na odzież i obuwie oraz na zdrowie w wybranych latach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych w wybranych latach, GUS.

Poziom wydatków na zdrowie w omawianych latach sukcesywnie wzrastał, miesięcznie na osobę w gospodarstwach najuboższych z 12 do 16 zł, a w najbogatszych z 61 do 82 zł. Przy tym udział wydatków na zdrowie w gospodarstwach najuboższych kształtował się na zbliżonym poziomie, tj. 3,7–3,8%, w gospodarstwach najbogatszych wzrósł z 5,6% w 2000 r. do 5,9% w 2004 r., a następnie w 2006 r. uległ zmniejszeniu do 5,7%.

W gospodarstwach najuboższych wydatki na użytkowanie mieszkania i śniki energii wzrosły miesięcznie na osobę z 60 zł w 2000 r. do 82 zł w 2006 r., a ich udział w wydatkach ogółem kształtował się na poziomie około 20%. W gospodarstwach najbogatszych odnotowano wzrost omawianych wydatków z 221

Rysunek 11

Poziom i struktura (nad słupkami % w ogóle wydatków konsumpcyjnych) wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii, wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego oraz transport i łączność

Źródło: Opracowanie własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych w wybranych latach, GUS.

zł miesięcznie na osobę do 278 zł oraz od 2002 r. zmniejszanie się udziału tych wydatków z ponad 22% w 2002 r. do 17,5% w 2006 r.

Poziom wydatków na wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego w grupie najuboższych zwiększył się miesięcznie na osobę od 2000 r. do 2006 r. o 5 zł, a w gospodarstwach najbogatszych o 38 zł. Zaobserwowano także zmniejszanie się udziału wydatków na wyposażenie mieszkania w wydatkach ogółem w gospodarstwach najuboższych z ponad 5% w 2000 r. do 4% w 2006 r., a w gospodarstwach najbogatszych z około 9% do ponad 5%.

Analiza wydatków na transport i łączność dowiodła, że poziom ich zwiększył się w omawianych latach. W 2000 r. w gospodarstwach najuboższych miesięczne wydatki na transport i łączność stanowiły 32 zł, sześć lat później 16 zł więcej, a w II grupie wydatki te zwiększyły się w analogicznym okresie o 57 zł. Wydatki na transport i łączność w wydatkach ogółem w omawianych latach stanowiły w gospodarstwach najuboższych od 10 do 12%, a w gospodarstwach reprezentujących II grupę kształtowały się w granicach 14–15%, przy czym zaobserwowano ich spadek w 2006 r.

Wyposażenie mieszkania w dobra trwałe w 2006 roku

Do badania sytuacji w zakresie wyposażenia gospodarstwa domowego w sprzęt i urządzenia ułatwiające wykonywanie różnych czynności w gospodarstwie domowym można wykorzystać trójstopniową skalę nasycenia, według której:

- wysoki stopień nasycenia występuje w sytuacji, w której dane urządzenie posiada ponad 80% populacji;
- średni stopień nasycenia oznacza stan posiadania danego sprzętu przez 50–80% gospodarstw domowych;
- niski stan nasycenia to sytuacja, w której dany sprzęt posiada mniej niż 50% badanych (Gutkowska, Ozimek, Laskowski 2001).

Wyposażenie gospodarstwa domowego w dobra trwałego użytkowania łączy się z jego sytuacją materialną. Wartości stosunków korelacji dla większości dóbr wynosiły ponad 0,500 (tab. 2). Najwyższe wartości stosunków korelacji (ponad 0,550) między dochodem rozporządzalnym na 1 osobę a dobrami trwałymi odnotowano dla służbowego telefonu komórkowego oraz domku letniskowego.

Posiadanie odbiornika telewizyjnego i chłodziarki podobnie deklarowały osoby z gospodarstw domowych o najmniejszych i największych dochodach, stopień nasycenia wynosił w obu przypadkach 99% (tab. 2). Odkurzacz nieco rzadziej miały osoby z gospodarstw domowych z niższymi dochodami (92%) niż osoby w gospodarstwach z wyższymi dochodami (97%). Największe różnice pomiędzy najuboższymi i najbogatszymi zaobserwowano w przypadku: pralki automatycznej, prywatnego samochodu osobowego, urządzenia do odbioru telewizji satelitarnej lub kablowej, kuchenki mikrofalowej, drukarki, komputera osobistego z dostępem do Internetu, cyfrowego aparatu fotograficznego, zmywarki do naczyń. Wszystkie te dobra występowały częściej w gospodarstwach zamożniejszych, natomiast dobra, które były popularniejsze w gospodarstwach domowych uboższych, to m.in. rower, pralka wirnikowa i wirówka elektryczna oraz zamrażarka. Udział gospodarstw domowych mniej zamożnych, w których posiadano rower wynosił 77%, podczas gdy nasycenie nim w gospodarstwach domowych z większymi dochodami wynosiło 58%. W gospodarstwach domowych z najmniej korzystną sytuacją materialną rower był częstszym, a czasem jedynym środkiem komunikacji. Także fakt lokalizacji tych gospodarstw domowych na terenach wiejskich może wpływać na częstsze posiadanie tego dobra w gospodarstwie. Kolejnymi dobrami o większym nasyceniu w gospodarstwach uboższych były pralka wirnikowa i wirówka elektryczna, nasycenie nimi w gospodarstwach domowych należących do najuboższych wynosiło 37%, a w gospodarstwach domowych zamożniejszych 14%.

Podsumowując, największe różnice w wyposażeniu gospodarstw domowych w dobra trwałe między grupą najuboższą a najbogatszą zaobserwowano w przypadku wyposażenia w urządzenia do odbioru telewizji satelitarnej i kablowej, komputera osobistego z dostępem do Internetu, cyfrowego aparatu fotograficznego oraz pralki automatycznej. Dobra te w zdecydowanie mniejszym nasyceniu występowały w gospodarstwach osób ze względnie niekorzystną sytuacją materialną.

Uzyskane wyniki potwierdzają i uzupełniają dane Centrum Badania Opinii Społecznej. Według danych CBOS, blisko jedna piąta badanych twierdziła, że nie stać ich na zmywarkę do naczyń, suszarkę, pralko-suszarkę oraz kamerę wideo. Mniej więcej tyle samo osób nie posiadało działki rekreacyjnej ani budowlanej, nie miało również żadnych dzieł sztuki, gdyż nie mogło sobie na nie pozwolić ze względów finansowych. Z tego samego powodu co szósty ankietowany nie posiadał sprzętu sportowego, rekreacyjnego oraz cyfrowego aparatu fotograficznego. Brak funduszy to także dla jednej szóstej badanych przez CBOS przyczyna nieposiadania domu, a dla jednej siódmej – mieszkania własnościowego. Co siódmy respondent deklarował, że telewizja satelitarna pozostaje poza jego możliwościami finansowymi. Co ósmy twierdził to samo w odniesieniu do klimatyzacji, kuchenki mikrofalowej, ciśnieniowego ekspresu do kawy, komputera i/lub dostępu do Internetu oraz samochodu osobowego. Mniej więcej co dziesiąty badany z przyczyn finansowych nie posiadał analogowego aparatu fotograficznego, magnetofonu, telewizji kablowej, odtwarzacza płyt, magnetowidu, radia stereofonicznego oraz zamrażarki. Mniejsze liczebnie grupy stanowili ankietowani, których nie stać było na telefon, rower, pralkę automatyczną, odkurzacz, lodówkę oraz telewizor kolorowy. Należy jednak zwrócić uwagę, że przedmioty te (poza faksem) znajdują się w posiadaniu większości gospodarstw domowych i stanowią wyposażenie podstawowe.

Podsumowując, największe różnice w wyposażeniu gospodarstw domowych w dobra trwałe między grupą najuboższą a najbogatszą zaobserwowano w przypadku posiadania urządzenia do odbioru telewizji satelitarnej i kablowej, komputera osobistego z dostępem do Internetu, cyfrowego aparatu fotograficznego oraz pralki automatycznej. Dobra te w zdecydowanie mniejszym stopniu występowały w gospodarstwach osób ze względnie niekorzystną sytuacją materialną.

Podsumowanie

Gospodarstwa domowe zakwalifikowane do najuboższej grupy stanowiły głównie gospodarstwa wieloosobowe, zlokalizowane na wsiach i w małych miastach, w których głowa rodziny miała niski poziom wykształcenia.

Tabela 2
Struktura badanych gospodarstw domowych ze względu na stan wyposażenia w dobra trwałe i grupę dochodową (%)

Kategorie dóbr trwałego użytkowania	Gospodarstwa domowe posiadające dane dobro		Różnice w punktach procentowych między grupami gospodarstw	Gospodarstwa domowe nieposiadające danego dobra		Wartość stosunku korelacyjnego
	z najmniejszymi dochodami (w %)	z największymi dochodami (w %)		z najmniejszymi dochodami (w %)	z największymi dochodami (w %)	
Odbiornik telewizyjny	99,0	98,6	-0,4	1,0	1,4	0,505
Urządzenie do odbioru TV satelitarnej lub kablowej	35,4	61,3	25,9	64,6	38,7	0,520
Zestaw kina domowego	9,0	14,9	5,9	91,0	85,1	0,484
Wieża hi-fi	46,4	50,0	3,6	53,6	50,0	0,509
Radiomagnetofon z odtwarzaczem płyt kompaktowych	35,4	30,4	-5,0	64,6	69,6	0,503
Radiomagnetofon	25,4	33,3	7,9	74,6	66,7	0,499
Odtwarzacz MP3	8,0	17,2	9,2	92,0	82,8	0,509
Odtwarzacz płyt kompaktowych	9,2	17,1	7,9	90,8	82,9	0,517
Odbiornik radiowy	57,0	58,2	1,2	43,0	41,8	0,502
Magnetowid, odtwarzacz	42,1	48,8	6,7	57,9	51,2	0,487
Odtwarzacz DVD	30,4	37,3	6,9	69,6	62,7	0,511
Kamera wideo	3,0	11,2	8,2	97,0	88,8	0,530
Aparat fotograficzny – cyfrowy	9,9	29,9	20,0	90,1	70,1	0,548
Aparat fotograficzny – inny	43,9	44,3	0,4	56,1	55,7	0,498
Komputer osobisty z dostępem do Internetu	16,1	41,0	24,9	83,9	59,0	0,534
Komputer osobisty bez dostępu do Internetu	24,2	12,8	-11,4	75,8	87,2	0,512
Drukarka	22,8	39,2	16,4	77,2	60,8	0,521

Telefon komórkowy prywatny	81,5	75,5	-6,0	18,5	24,5	0,506
Telefon komórkowy służbowy	1,9	11,0	9,1	98,1	89,0	0,569
Pralka automatyczna	74,8	91,6	16,8	25,2	8,4	0,529
Pralka i wirówka elektryczna	36,8	14,3	-22,5	63,2	85,7	0,538
Odkurzacz elektryczny	91,6	97,2	5,6	8,4	2,8	0,508
Chłodziarka	97,7	99,0	1,3	2,3	1,0	0,506
Zamrażarka	42,8	34,5	-8,3	57,2	65,5	0,482
Kuchenka mikrofalowa	34,5	45,2	10,7	65,5	54,8	0,517
Robot kuchenny	56,7	65,1	8,4	43,3	34,9	0,508
Zmywarka do naczyń	2,5	12,8	10,3	97,5	87,2	0,543
Maszyna do szycia	37,2	41,9	4,7	62,8	58,1	0,496
Rower (bez dziecięcego)	77,2	57,5	-19,7	22,8	42,5	0,508
Motocykl, skuter, motorower	5,7	3,7	-2,0	94,3	96,3	0,476
Samochód osobowy prywatny	49,7	60,9	11,2	50,3	39,1	0,510
Samochód osobowy służbowy	0,5	4,4	3,9	99,5	95,6	0,547
Garaż	38,8	37,2	-1,6	61,2	62,8	0,496
Domek letniskowy	0,6	5,1	4,5	99,4	94,9	0,597
Działka rekreacyjna	5,4	13,8	8,4	94,6	86,2	0,526
Kosiarka	16,7	20,2	3,5	83,3	79,8	0,495
Glebożyżarka	0,3	0,4	0,1	99,7	99,6	0,439

Źródło: Jak w tabeli 1.

Zaobserwowano znaczne różnice w wydatkach w gospodarstwach najuboższych i najbogatszych, w gospodarstwach domowych z najmniejszymi dochodami wydatki na wszystkie kategorie dóbr i usług były w niektórych przypadkach nawet piętnastokrotnie mniejsze aniżeli w gospodarstwach domowych z najkorzystniejszą sytuacją materialną.

W latach 2000–2006 zaobserwowano znacznie mniejszy wzrost wydatków na omawiane dobra w gospodarstwach najuboższych w porównaniu do gospodarstw najbogatszych. W strukturze wydatków w gospodarstwach domowych – w omawianych latach – odnotowano spadek udziału wydatków w wydatkach ogółem na żywność i napoje, odzież i obuwie oraz wyposażenie mieszkania, wzrost udziału wydatków na transport i łączność oraz pewną stabilizację, jeśli chodzi o wydatki na zdrowie i użytkowanie mieszkania.

Gospodarstwa domowe uboższe były znacznie gorzej wyposażone w dobra trwałego użytkowania. W szczególności w gospodarstwach tych występowało znacznie mniejsze nasycenie w dobra nowoczesne, droższe od ich starszych wersji.

Literatura

- BECKER G.S. 1965: A theory of the allocation of time. *Economic Journal*, 75, s. 493–517.
- Budżety Gospodarstw domowych w 2000, 2002, 2004 i 2006 r.: 2002, 2004, 2006, 2008, GUS, Warszawa.
- Dochód rozporządzalny, źródło elektroniczne – www.stat.gov.pl, 12.02.2009.
- GALBRAITH J.K. 1979: *Ekonomia a cele społeczne*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- GARBARSKI L. 2001: *Zachowania nabywców*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- GREGOR B. 2003: *Elastyczność popytu*. [w:] Mruk H.: *Analiza rynku*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Gospodarstwo domowe, źródło elektroniczne – www.stat.gov.pl, 12.02.2009
- GUTKOWSKA K., OZIMEK I., LASKOWSKI W. 2001: *Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- JEŻEWSKA-ZYCHOWICZ M. 2007: *Zachowania żywieniowe i ich uwarunkowania*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- MICZYŃSKA-KOWALSKA M. 2004: *Zachowania konsumenckie*. Polihymnia, Lublin.
- Opisowe miary sił korelacji dwóch zmiennych. Źródło elektroniczne: http://www.opracowania.info/readarticle.php?article_id=3248 18.07.2008
- RUDNICKI L. 2004: *Zachowania rynkowe nabywców*. Mechanizmy i uwarunkowania. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.

- RUSNAK Z. 2004: Dobrobyt ekonomiczny gospodarstw domowych. [w:] Ostasiewicz W. (red.): Statystyka i ryzyko. Ocena i analiza jakości życia. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- SZCZEPAŃSKA J. 2008: Wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania. CBOS, Warszawa źródło elektroniczne – www.cbos.pl
- SZTUCKI T. 1998: Encyklopedia marketingu. Definicje, zasady, metody. Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa.
- WŁODARCZYK-ŚPIEWAK K. 2003: Czynniki determinujące strukturę konsumpcji młodych gospodarstw domowych. Rozprawy i Studia 482. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin
- WOŚ J. 2003: Zachowania konsumenckie – teoria i praktyka. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.

Consumption Diversity between Poor and Rich Households in Poland

Abstract

The aim of the work was an analysis of consumption differences between poor and rich households. Research was based on the individual data of household budget collected by Central Statistical Office. The poorest households were mainly multipersons family, located in the country and in towns, in which head of the family characterized by lower level of education than in the richest households. In households of the lowest income expenses on all categories of possession and services were much lower than in households with the best financial situation, while expenses on consume goods in the poorest households increased slower than in the richest. The poorest households were worse equipped in durable goods, especially more modern.

